

॥ रघुवंशं सर्गः १ कालिदासकृतम् ॥

.. Raghuvansha by Kalidas Chapter 1 ..

sanskritdocuments.org

July 26, 2016

Document Information

Text title : Raghuvansha sarga 1

File name : raghuvansha1.itx

Category : kalidasa

Location : doc_z_misc_major_works

Author : Kavi Kalidas

Language : Sanskrit

Subject : philosophy/hinduism/religion

Transliterated by : Mrs. D. H. Rao

Proofread by : Arvind Kolhatkar akolhatkar at rogers.com

Latest update : January 21, 2005

Send corrections to : Sanskrit@cheerful.com

Site access : <http://sanskritdocuments.org>

॥ रघुवंशं सर्ग १ कालिदासकृतम् ॥

वागर्थाविव संपृक्तौ वागर्थप्रतिपत्तये ।
जगतः पितरौ वन्दे पार्वतीपरमेश्वरौ ॥ १-१ ॥
क्व सूर्यप्रभवो वंशः क्व चाल्पविषया मतिः ।
तितीर्षुर्दुस्तरं मोहादुडुपेनास्मि सागरम् ॥ १-२ ॥
मन्दः कवियशः प्रार्थी गमिष्याम्युपहास्यताम् ।
प्रांशुलभ्ये फले लोभादुद्धारिव वामनः ॥ १-३ ॥
अथवा कृतवाग्द्वारे वंशेऽस्मिन्पूर्वसूरिभिः ।
मणौ वज्रसमुत्कीर्णे सूत्रस्येवास्ति मे गतिः ॥ १-४ ॥
सोऽहमाजन्मशुद्धानामाफलोदयकर्मणाम् ।
आसमुद्रक्षितीशानामानाकरथवर्त्मनाम् ॥ १-५ ॥
यथाविधिहुताग्नीनां यथाकामार्चितार्थिनाम् ।
यथापराधदण्डानां यथाकालप्रबोधिनाम् ॥ १-६ ॥
त्यागाय संभृतार्थानां सत्याय मितभाषिणाम् ।
यशसे विजिगीषूणां प्रजायै गृहमेधिनाम् ॥ १-७ ॥
शैशवेऽभ्यस्तविद्यानां यौवने विषयैषिणाम् ।
वार्द्धके मुनिवृत्तीनां योगेनान्ते तनुत्यजाम् ॥ १-८ ॥
रघूणामन्वयं वक्ष्ये तनुवाग्विभवोऽपि सन् ।
तद्गुणैः कर्णमागत्य चापलाय प्रचोदितः ॥ १-९ ॥
तं सन्तः श्रोतुमर्हन्ति सदसद्यक्तिहेतवः ।
हेमः संलक्ष्यते ह्यग्नौ विशुद्धिः श्यामिकाऽपि वा ॥ १-१० ॥
वैवस्वतो मनुर्नाम माननीयो मनीषिणाम् ।
आसीन्महीक्षितामाद्यः प्रणवश्छन्दसामिव ॥ १-११ ॥
तदन्वये शुद्धिमति प्रसूतः शुद्धिमत्तरः ।
दिलीप इति राजेन्दुरिन्दुः क्षीरनिधाविव ॥ १-१२ ॥
व्यूढोरस्को वृषस्कन्धः शालप्रांशुर्महाभुजः ।
आत्मकर्मक्षमं देहं क्षात्रो धर्म इवाश्रितः ॥ १-१३ ॥
सर्वातिरिक्तसारेण सर्वतेजोऽभिभाविना ।
स्थितः सर्वोन्नतेनोर्वी क्रान्त्वा मेरुरिवात्मना ॥ १-१४ ॥

आकारसदृशप्रज्ञः प्रज्ञया सदृशागमः ।
 आगमैः सदृशारम्भ आरम्भसदृशोदयः ॥ १-१५ ॥
 भीमकान्तैर्नृपगुणैः स बभूवोपजीविनाम् ।
 अधृष्यश्चाभिगम्यश्च यादोरत्नैरिवार्णवः ॥ १-१६ ॥
 रेखामात्रमपि क्षुण्णादा मनोर्वर्त्मनः परम् ।
 न व्यतीयुः प्रजास्तस्य नियन्तुर्नोमिवृत्तयः ॥ १-१७ ॥
 प्रजानामेव भूत्यर्थं स ताभ्यो बलिमग्रहीत् ।
 सहस्रगुणमुत्सृष्टमादत्ते हि रसं रविः ॥ १-१८ ॥
 सेना परिच्छदस्तस्य द्वयमेवार्थसाधनम् ।
 शास्त्रेष्वकुण्ठिता बुद्धिमौर्वी धनुषि चातता ॥ १-१९ ॥
 तस्य संवृतमन्त्रस्य गूढाकारेङ्गितस्य च ।
 फलानुमेयाः प्रारम्भाः संस्काराः प्राक्तना इव ॥ १-२० ॥
 जुगोपात्मानमत्रस्तः भेजे धर्ममनातुरः ।
 अगृधुराददे सोऽर्थमसक्तः सुखमन्वभूत् ॥ १-२१ ॥
 ज्ञाने मौनं क्षमा शक्तौ त्यागे श्लाघाविपर्ययः ।
 गुणा गुणानुबन्धित्वात्तस्य सप्रसवा इव ॥ १-२२ ॥
 अनाकृष्टस्य विषयैर्विद्यानां पारदृश्वनः ।
 तस्य धर्मरतेरासीद्वृद्धत्वं जरसा विना ॥ १-२३ ॥
 प्रजानां विनयाधानाद्रक्षणाद्भ्रमणादपि ।
 स पिता पितरस्तासां केवलं जन्महेतवः ॥ १-२४ ॥
 स्थित्यै दण्डयतो दण्ड्यान्परिणेतुः प्रसूतये ।
 अप्यर्थकामौ तस्यास्तां धर्म एव मनीषिणः ॥ १-२५ ॥
 दुदोह गां स यज्ञाय सस्याय मघवा दिवम् ।
 सम्पद्विनियमेनोभौ दधतुर्भुवनद्वयम् ॥ १-२६ ॥
 न किलानुनयुस्तस्य राजानो रक्षितुर्यशः ।
 व्यावृत्ता यत्परस्वेभ्यः श्रुतौ तस्करता स्थिता ॥ १-२७ ॥
 द्वेष्योऽपि सम्मतः शिष्टस्तस्यार्तस्य यथौषधम् ।
 त्याज्यो दुष्टः प्रियोऽप्यासीदङ्गुलीवोरगक्षता ॥ १-२८ ॥
 तं वेधा विदधे नूनं महाभूतसमाधिना ।
 तथा हि सर्वे तस्यासन्परार्थैकफला गुणाः ॥ १-२९ ॥

स वेलावप्रवलयं परिखीकृतसागराम् ।
 अनन्यशासनामुर्वी शशासैकपुरीमिव ॥ १-३० ॥
 तस्य दाक्षिण्यरूढेन नाम्ना मगधवंशजा ।
 पत्नी सुदक्षिणेत्यासीदध्वरस्येव दक्षिणा ॥ १-३१ ॥
 कलत्रवन्तमात्मानमवरोधे महत्यपि ।
 तथा मेने मनस्विन्या लक्ष्म्या च वसुधाधिपः ॥ १-३२ ॥
 तस्यामात्मानुरूपायामात्मजन्मसमुत्सुकः ।
 विलम्बितफलैः कालं स निनाय मनोरथः ॥ १-३३ ॥
 सन्तानार्थाय विधये स्वभुजादवतारिता ।
 तेन धूर्जगतो गुर्वी सचिवेषु निचिक्षिपे ॥ १-३४ ॥
 अथाभ्यर्चं विधातारं प्रयतौ पुत्रकामया ।
 तौ दम्पती वसिष्ठस्य गुरोर्जग्मतुराश्रमम् ॥ १-३५ ॥
 स्निग्धगम्भीरनिर्घोषमेकं स्यन्दनमाश्रितौ ।
 प्रावृषेण्यं पयोवाहं विद्युदैरावताविव ॥ १-३६ ॥
 मा भूदाश्रमपीडेति परिमेयपुरस्सरौ ।
 अनुभावविशेषात्तु सेनापरिवृताविव ॥ १-३७ ॥
 सेव्यमानौ सुखस्पर्शैः शालनिर्यासगन्धिभिः ।
 पुष्परेणूत्किरैर्वतैराधूतवनराजिभिः ॥ १-३८ ॥
 मनोभिरामाः शृण्वन्तौ रथनेमिस्वनोन्मुखैः ।
 षड्गसंवादिनीः केका द्विधा भिन्नाः शिखण्डिभिः ॥ १-३९ ॥
 परस्परराक्षिसादृश्यमदूरोज्झितवर्त्मसु ।
 मृगद्वन्द्वेषु पश्यन्तौ स्यन्दनाबद्धदृष्टिषु ॥ १-४० ॥
 श्रेणीबन्धाद्वितन्वद्भिरस्तम्भां तोरणस्त्रजम् ।
 सारसैः कलनिर्हादैः क्वचिदुन्नमिताननौ ॥ १-४१ ॥
 पवनस्यानुकूलत्वात्प्रार्थनासिद्धिशंसिनः ।
 रजोभिस्तुरगोत्कीर्णैरस्पृष्टालकवेष्टनौ ॥ १-४२ ॥
 सरसीष्वरविन्दानां वीचिविक्षोभशीतलम् ।
 आमोदमुपजिघ्रन्तौ स्वनिःश्वासानुकारिणम् ॥ १-४३ ॥
 ग्रामेष्वात्मविसृष्टेषु यूपचिह्नेषु यज्वनाम् ।
 अमोघाः प्रतिगृह्णन्तावर्घ्यानुपदमाशिषः ॥ १-४४ ॥

हैयङ्गवीनमादाय घोषवृद्धानुपस्थितान् ।
 नामधेयानि पृच्छन्तौ वन्यानां मार्गशाखिनाम् ॥ १-४५ ॥
 काप्यभिरख्या तयोरासीद्वजतोः शुद्धवेषयोः ।
 हिमनिर्मुक्तयोर्योगे चित्राचन्द्रमसोरिव ॥ १-४६ ॥
 तत्तद्भूमिपतिः पत्न्यै दर्शयन्प्रियदर्शनः ।
 अपि लङ्घितमध्वानं बुबुधे न बुधोपमः ॥ १-४७ ॥
 स दुष्प्रापयशाः प्रापदाश्रमं श्रान्तवाहनः ।
 सायं संयमिनस्तस्य महर्षेर्महिषीसखः ॥ १-४८ ॥
 वनान्तरादुपावृत्तैः समित्कुशफलाहरैः ।
 पूर्यमाणमदृश्याग्निप्रत्युद्यात्यैस्तपस्विभिः ॥ १-४९ ॥
 आकीर्णमृषिपत्नीनामुटजद्वाररोधिभिः ।
 अपत्यैरिव नीवारभागधेयोचितैर्मृगैः ॥ १-५० ॥
 सेकान्ते मुनिकन्याभिस्तत्क्षणोज्झितवृक्षकम् ।
 विश्वासाय विहङ्गानामालवालाम्बुपायिनम् ॥ १-५१ ॥
 आतपात्ययसंक्षिप्तनीवारासु निषादिभिः ।
 मृगैर्वर्तितरोमन्थमुटजाङ्गनभूमिषु ॥ १-५२ ॥
 अभ्युत्थिताग्निपिशुनैरतिथीनाश्रमोन्मुखान् ।
 पुनानं पवनोद्धूतैर्धूमैराहुतिगन्धिभिः ॥ १-५३ ॥
 अथ यन्तारमादिश्य धुर्यान्विश्रामयेति सः ।
 तामवारोहयत्पत्नीं रथादवततार च ॥ १-५४ ॥
 तस्मै सभ्याः सभार्याय गोप्त्रे गुप्ततमेन्द्रियाः ।
 अर्हणामर्हते चक्रुर्मुनयो नयचक्षुषे ॥ १-५५ ॥
 विधेः सायन्तनस्यान्ते स ददर्श तपोनिधिम् ।
 अन्वासितमरुन्धत्या स्वाहयेव हविर्भुजम् ॥ १-५६ ॥
 तयोर्जगृहतुः पादान्राजा राज्ञी च मागधी ।
 तौ गुरुर्गुरुपत्नी च प्रीत्या प्रतिननन्दतुः ॥ १-५७ ॥
 तमातिथ्यक्रियाशान्तरथक्षोभपरिश्रमम् ।
 पप्रच्छ कुशलं राज्ये राज्याश्रममुनिं मुनिः ॥ १-५८ ॥
 अथाथर्वनिधेस्तस्य विजितारिपुरः पुरः ।
 अर्थ्यामर्थपतिर्वाचमाददे वदतां वरः ॥ १-५९ ॥

उपपन्नं ननु शिवं सप्तस्वङ्गेषु यस्य मे ।
 दैवीनां मानुषीणां च प्रतिकर्ता त्वमापदाम् ॥ १-६० ॥
 तव मन्त्रकृतो मन्त्रैर्दूरात्प्रशमितारिभिः ।
 प्रत्यादिश्यन्त इव मे दृष्टलक्ष्यभिदः शराः ॥ १-६१ ॥
 हविरावर्जितं होतस्त्वया विधिवदग्निषु ।
 वृष्टिर्भवति सस्यानामवग्रहविशोषिणाम् ॥ १-६२ ॥
 पुरुषायुष्यजीविन्यो निरातङ्गा निरीतयः ।
 यन्मदीयाः प्रजास्तस्य हेतुस्त्वद्ब्रह्मवर्चसम् ॥ १-६३ ॥
 त्वयैवं चिन्त्यमानस्य गुरुणा ब्रह्मयोनिना ।
 सानुबन्धाः कथं न स्युः संपदो मे निरापदः ॥ १-६४ ॥
 किन्तु वध्वां तवैतस्यामदृष्टसदृशप्रजम् ।
 न मामवति सद्दीपा रत्नसूरपि मेदिनी ॥ १-६५ ॥
 नूनं मत्तः परं वंश्याः पिण्डविच्छेददर्शिनः ।
 न प्रकामभुजः श्राद्धे स्वधासंग्रहतत्पराः ॥ १-६६ ॥
 मत्परं दुर्लभं मत्वा नूनमावर्जितं मया ।
 पयः पूर्वेः स्वनिःश्वासैः कवोष्णमुपभुज्यते ॥ १-६७ ॥
 सोऽहमिज्याविशुद्धात्मा प्रजालोपनिमीलितः ।
 प्रकाशश्चाप्रकाशश्च लोकालोक इवाचलः ॥ १-६८ ॥
 लोकान्तरसुखं पुण्यं तपोदानसमुद्भवम् ।
 संततिः शुद्धवंश्या हि परत्रेह च शर्मणे ॥ १-६९ ॥
 तथा हीनं विधातर्मा कथं पश्यन्न दूयसे ।
 सित्तं स्वयमिव स्नेहाद्वन्ध्यमाश्रमवृक्षकम् ॥ १-७० ॥
 असह्यपीडं भगवन्गणमन्त्यमवेहि मे ।
 अरुन्तुदमिवालानमनिर्वाणस्य दन्तिनः ॥ १-७१ ॥
 तस्मान्मुच्ये यथा तात संविधातुं तथार्हसि ।
 इक्ष्वाकूणां दुरापेऽर्थे त्वदधीना हि सिद्धयः ॥ १-७२ ॥
 इति विज्ञापितो राज्ञा ध्यानस्तिमितलोचनः ।
 क्षणमात्रमृषिस्तरस्थौ सुप्तमीन इव हृदः ॥ १-७३ ॥
 सोऽपश्यत्प्रणिधानेन सन्ततेः स्तम्भकारणम् ।

भावितात्मा भुवो भर्तुरथैनं प्रत्यबोधयत् ॥ १-७४ ॥
 पुरा शक्रमुपस्थाय तवोर्वीं प्रति यास्यतः ।
 आसीत्कल्पतरुच्छायामाश्रिता सुरभिः पथि ॥ १-७५ ॥
 धर्मलोपभयाद्राज्ञीमृतुस्नातामनुस्मरन् ।
 प्रदक्षिणक्रियार्हायां तस्यां त्वं साधु नाचरः ॥ १-७६ ॥
 अवजानासि मां यस्मादतस्ते नाभविष्यति ।
 मत्प्रसूतिमनाराध्य प्रजेति त्वां शशाप सा ॥ १-७७ ॥
 स शापो न त्वया राजन्न च सारथिना श्रुतः ।
 नदत्याकाशगङ्गायाः स्रोतस्युद्दामदिग्गजे ॥ १-७८ ॥
 ईप्सितं तदवज्ञानाद्विद्धि सार्गलमात्मनः ।
 प्रतिबध्नाति हि श्रेयः पूज्यपूजाव्यतिक्रमः ॥ १-७९ ॥
 हविषे दीर्घसत्रस्य सा चेदानीं प्रचेतसः ।
 भुजङ्गपिहितद्वारं पातालमधितिष्ठति ॥ १-८० ॥
 सुतां तदीयां सुरभेः कृत्वा प्रतिनिधिं शुचिः ।
 आराधय सपत्नीकः प्रीता कामदुघा हि सा ॥ १-८१ ॥
 इति वादिन एवास्य होतुराहुतिसाधनम् ।
 अनिन्द्या नंदिनी नाम धेनुराववृते वनात् ॥ १-८२ ॥
 ललाटोदयमाभुयं पल्लवस्निग्धपाटला ।
 बिभ्रती श्वेतरोमाङ्कं सन्ध्येव शशिनं नवम् ॥ १-८३ ॥
 भुवं कोष्णेन कुण्डोष्ठी मेध्येनावभृथादपि ।
 प्रस्रवेणाभिवर्षन्ती वत्सालोकप्रवर्तिना ॥ १-८४ ॥
 रजःकणैः खुरोद्धूतैः स्पृशद्भिर्गात्रमन्तिकात् ।
 तीर्थाभिषेकजां शुद्धिमादधाना महीक्षितः ॥ १-८५ ॥
 तां पुण्यदर्शनां दृष्ट्वा निमित्तज्ञस्तपोनिधिः ।
 याज्यमाशंसितावन्यप्रार्थनं पुनरब्रवीत् ॥ १-८६ ॥
 अदूरवर्तिनीं सिद्धिं राजन् विगणयात्मनः ।
 उपस्थितेयं कल्याणी नाम्नि कीर्तित एव यत् ॥ १-८७ ॥
 वन्यवृत्तिरिमां शश्वदात्मानुगमनेन गाम् ।
 विद्यामभ्यसनेनेव प्रसादयितुमर्हसि ॥ १-८८ ॥

प्रस्थितायां प्रतिष्ठेथाः स्थितायां स्थितिमाचरेः ।
निषण्णायां निषीदास्यां पीताम्भसि पिवेरपः ॥ १-८९ ॥
वधूर्भक्तिमती चैनामर्चितामा तपोवनात् ।
प्रयता प्रातरन्वेतु सायं प्रत्युद्भजेदपि ॥ १-९० ॥
इत्याप्रसादादस्यास्त्वं परिचर्यापरो भव ।
अविघ्नमस्तु ते स्थेयाः पितेव धुरि पुत्रिणाम् ॥ १-९१ ॥
तथेति प्रतिजग्राह प्रीतिमान्सपरिग्रहः ।
आदेशं देशकालज्ञः शिष्यः शासितुरानतः ॥ १-९२ ॥
अथ प्रदोषे दोषज्ञः संवेशाय विशांपतिम् ।
सूनुः सूनुतवाक्त्रष्टुर्विससर्जोर्जितश्रियम् ॥ १-९३ ॥
सत्यामपि तपःसिद्धौ नियमापेक्षया मुनिः ।
कल्पवित्कल्पयामास वन्यामेवास्य संविधाम् ॥ १-९४ ॥
निर्दिष्टां कुलपतिना स पर्णशाला-
मध्यास्य प्रयतपरिग्रहद्वितीयः ।
तच्छिष्याध्यननिवेदितावसानां
संविष्टः कुशशयने निशां निनाय ॥ १-९५ ॥
॥ इति श्रीमत्कालिदासकृते रघुवंशे महाकाव्ये प्रथमः सर्गः ॥

<ःरु>

Encoding by Arvind Kolhatkar and Mrs. and Mr. Desriraju H. Rao.

Proofread and corrected by Arvind Kolhatkar akolhatkar at rogers.com
and Avinash Sathaye

This text is prepared by volunteers and is to be used for personal study and research. The file is not to be copied or reposted for promotion of any website or individuals or for commercial purpose without permission.

Please help to maintain respect for volunteer spirit.

was typeset on July 26, 2016

——
Please send corrections to sanskrit@cheerful.com

